

SÖZƏ HARAMLIQ QATMAQ ƏN AĞIR CİNAYƏTDİR

Söz İlahi işarədir. Sözün gücü var. Bir də söz sahibləri var. O söz sahibləri ki, sözün dəyərini bilir, onun üzərində zərgər dəqiqliyi ilə işləyir. Belə söz adamlarını tanımaq, onlarla ünsiyyət qurmaq bizim "söz" haqqında anlayışımıza yeni bir mənə gətirir. "Söz adamı" layihəsinin növbəti qonağı yazıçı Azər Qismətdir.

- "Söz adamı" olmaq nə deməkdir?

- Bu, fərdin cəmiyyətdə söz sahibi kimi söz deməsinə haqqının çatmasıdır. Sözün varsa da, yoxdursa kənara çəkil. Bu həm də söz adamının sözünə inamdan irəli gəlir. Sənin cəmiyyətdə söz deməyə səlahiyyətin olmalıdır. Həm də həmin söz əsaslandırılmış qaydada deyilməli, intellekt və psixoloji məqamlarla doğrulmalıdır. İndi efirdə, ədəbiyyatda, ayrı-ayrı məclislərdə söz dəyənlər çoxalıb. Hər üzde olan söz adamı sayılır. Belə adamlar xalqın keçmişinə, qan yaddaşına belə olmalıdır. Nəyi demək olar, nəyi yox. Milli-mənəvi dəyərləri qorumayan adamların sözünün çəkisi bir qəpiyə dəymir. Onu 3-4 nəfər tamam avropalaşmış, yaxud Şərq sivilizasiyasından qopan adamlar anlayıb alqışlayar. Ancaq ümumilikdə xalqın əksər hissəsi alqışlamaz, heç dava zamanı atdığı kəlağayını da vecinə almaz. Söz adamı özünün hörmətindən istifadə edib kütlələşməməli, inkişafı üçün daim mütləq etməli, müşahidə qabiliyyətini artırmalıdır. Söz adamı həm də cəmiyyəti düzgün istiqamətə yönəltməlidir. Cəmiyyətdə baş verən indiki mənəvi aşınma zamanı söz adamlarına geniş meydan verilməli, əksinə sıxışdırılmalı deyillər. Söz deməyə haqqı çatanlar Fəlsəfə İnstitutu ilə birgə konsepsiya hazırlamalı, milli-mənəvi dəyərlərin itməməsi üçün çəkici bir zindana vurmalıdır. Belə insanlar cəmiyyəti narahat edən məsələlərdə daim fikirlərini səsləndirməlidir. Onlar adamların gözündə ucalmaq, saxta bal toplamaq üçün kütlə psixologiyası ilə hərəkət etməməli, düzgün olanı söyləməlidir. Söz adamı olmaq təkcə cümləni bir-birinə qoşmaqla nəse demək deyil. O, mənsub olduğu ölkəsinin bəsirət gözüdür. Xalqın görmədiyini gören. Uçurumdan qoruyan.

- Cəmiyyətdə ədəbiyyatın, incəsənətin, mədəniyyətin təsir imkanlarını necə qiymətləndirirsiniz?

- Televiziyanın böyük təsir gücünün olduğunu bilirsiniz. Televiziya xalqı bir anda ayağa qaldırmaq, hətta cəbhəyə göndərmək gücündədir. Çox təəssüf ki, indi bunu ədəbiyyat barədə söyləmək olmur.

Gey psixologiyalı ədəbiyyatdan gənc nəslin əziyyət çəkdiyini görürük. Bizi manqurtlaşdırmaq istəyənlərin planları alınır. Avropada belə ədəbiyyatlar çoxdan yaranıb, indi tamam başqa janrlara keçiblər. Bizimkilər unudulub getmişlərə qayıdıblar ki, bu da oralara maraqlı deyil. İndi ölkəmizdə ədəbiyyat adamlarına da qəribə baxılır. Çünki qələm əhlinin özü də iki yol arasında qalıb. Müasir üslublu əsərlər qəbul edilmir. Tolstoyşayağı əsərləri oxumağa da kimsənin səbri çatmır. Bəzən belə düşünülür ki, indinin ədəbiyyatı birdəfəlik plastmas stəkanlar kimidir. Suyu içdin və atdın. Oxuyub kənara tulladın. Ədəbiyyatın təsir gücü Sovetlər Birliyinin ilk illərində təşəkkül tapıb, ümumi ideologiyaya xidmət edib. Bəli, Mirzə İbrahimov kolxozdan yazırdı, Süleyman Rəhimov da həmçinin. Qayəsini ideologiya təşkil edən həmin əsərlərdə yazıçı özünün dahiliyini də göstərə bilirdi. Dialoglar, təsvirlər və sair. İndi nə görürük? Biri yazır ki torpaq uğrunda ölmək, şəhid olmaq lazımdır, o biri yazır ki, insan öldürmək olmaz, sərhəd anlayışı unudulmalı, ölkələr ümumi mövcuddiyyət əsasında var olmalıdır. Bu baxımdan ümumi ideologiyaya hesablanan əsərlər sifariş edilməlidir. Necə ki, bu, demokratiyanın beşiyi sayılan Amerikada da belədir. Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsinin sifarişi ilə minlərlə film ərsəyə gəlib. Yaxud, ölkənin xarici siyasətinə dair sifarişli filmlər həmişə olub. Bu baxımdan ideoloji sifarişlər ədəbiyyat və mədəniyyətin cəmiyyətə təsir gücünü artırır. Əgər müstəqil şəkildə olsa, heç nə alınmayacaq, dağınıqlıq və vaveyla.

- Yazıçılıq yolunda maneələr və çətinliklər nələrdi?

- Yazıçı yazmaq istəyir. Onun üçün pul anlayışı yoxdur. Söhbət əsl yazıçıdan gedir. O, yalnız təq qalmağı, heç kimin maneə olmasını diləyir. Bircə yazı masası, heç o da olmasa mümkündür, dizinin üstündə də yazır. Qələm, kağız, siqaret və çay, vəssalam. Pul ailə qayğıları ilə yüklənəndə yada düşür. Yazıçının endorfin maddəsi əsəri gözəl alınanda ifraz edilir. Yazmaq üçün maneə yoxdur. Yalnız çətinlik mövcuddur. O da maliyyə ilə bağlıdır. Əsərlərin dərci, reklam. Üstəlik biləndə ki, bu ölkədə kitab oxuyan azdır, ümumiyyətlə yazdığına peşman olur. Bəzən deyirlər ki, yaxşı yaz, yaxşı da qazan. Yaxşı yazmaq anlayışının özü ziddiyyətdir, etalon yoxdur. Əgər söhbət Folkner və saramoqosayağı əsərlərdən gedirsə, onu anlamaq gücündə olan oxucu varmı? Yox, əgər söhbət kassaya hesablanan əsər-

lərdən gedirsə, bu da əsl yazıçının əqidəsinə ziddir və yaxşı əsər sayılır. Əsl yazıçılar əqidələrinə zidd getmədikləri üçün kasıbdırlar. Yoxsa, bir detektivlə xeyli pul qazanarlar. Amma istənilən halda kassa ədəbiyyatı yazılsa da oxucu qıtlığı var. Mən neçə il Sankt-Peterburq şəhərində yaşamışam. Orada təkcə reklam edilən əsərlər satılır. Təzə müəllifin adını gören kimi kitabını oxuyurlar. Bizim yazıçılar sosial şəbəkədə kitablarını reklam edəndə də kənardan söz düzəldirlər ki, bir kitab yazıb reklam edir. Bəs, bu

bədbəxt harada reklam etsin?

-Kamyu ədəbiyyatı işığa doğru gedən yol hesab edirdi. Bu yolda qaranlıqlar içərisində itib-batmalar da olur. Niyə məhz ədəbiyyat? Məsələn fizika da maraqlıdır.

- Ədəbiyyat xalqın təhtəşürünü işıqlandırır, yatmış neyron yuvalarını oyadır, düzgün yol göstərir. Fizika isə yalnız ölkənin büdcəsinə xeyir gətirə bilər.

- Hekayələrinizdə psixoloji məqamlara daha çox rast gəlinir. Məsələn "Hamilə dəli" hekayəsində. Bu nə ilə bağlıdır?

- Psixoloq olmasam da bu sahəni dərinləndirirəm. Vaxtilə veriliş aparıcı olaraq da xalqın psixologiyasının nəyə hesablandığını tutmağı bacarıram. Belə tipli əsərlər daha çox yadda qalanda. Həm də deyim ki, bunu qəsdən etmirəm, ruhuma çox yaxındır. "Hamilə dəli" hekayəsinə gəlincə...O qadın planetin obrazıdır...hər an doğa bilər...hər an keyseriyyə əməliyyatına məruz qalar...bu dünyadan nə desən gözləmək olar...Bu dünyada həmişə gözəl və yaddaqalan dəlillər olub. Dahilər də kütlənin gözündə dəlidir...təkrar edirəm, "kütlənin gözündə"... Mənim hamilə dəlim dünyanı ütülənməmiş, ənləkirşansız, dili rəndələnməmiş ilk adamlarına bənzəyir. Psixoloji əsərlər uzunmüddətli əsərlər hesab edilir, orada bəşəri çağırışlar, mesajlar olur. İstəmirəm ki, əsərlərim bayaq dediyim kimi birdəfəlik plastmas stəkandakı su kimi içilib kənara atılsın.

- Son vaxtlar kitab sənayesində müəyyən ümidverici işlər görülməkdədi. Təbliğat, maariflənmə hardasa inam hissi yaradır ki, kitab oxuma mədəniyyəti geri qayıdır. Kitab oxumaq ənənəsini necə qaytarmaq olar?

- Biz bu sahədə Türkiyə və Rusiyada görülən işlərə çatmamışıq. Yazıçı kitab yazmalı, bu işlə məşğul olan qurumlar hərəkətə keçməlidir. Qələm adamına yalnız əldə ediləcək gəlirin 10 faizini almaq qalır. Bizdə yazıçı kitabın üz qabığından tutmuş banner vinillərin dizaynına qədər özü edir, təqdimat yerlərini yalvar-yaxarla özü danışıq. Elə yalvar-yaxarla da satış yerlərinə üz tutub üz-göz olur, nömrəsinə verir ki, satılsa zəng edərsiz. Onlar da cəmi 3-4 kitab istəyirlər ki, baxsınlar necə satılacaq. Kitab industriyası bizdə yoxdur. Oxumağa qalınca, bunun üçün ayrıca Mütaliə Şurası yaradılsa nəse etmək mümkündür.

Dövlət tərəfindən maliyyələşəcək qurum kitabları reklam edər, adamların mütaliəyə marağının artırılması üçün video çarxlar hazırlayar.

- Bədii mətnin dolğunluğu və fərqliliyi daha çox hansı amillərlə əlaqəlidir? Bu zaman yazıçının üzərinə hansı öhdəlik düşür?

- Kifayət qədər baza və təcrübə. Bir də müşahidə qabiliyyəti. Detallara fikir vermək. Bəzən hansısa detal oxucuda müəllifə qarşı sevgini artırır. Gənc yazıçılar birdən-birə Markes olmağa çalışmasın. Azacıq yaş artımı lazımdır. İvan Turgenev Dostoyevskinin "Alçaldılmış və təhqir edilmiş" əsərini oxuyanda dəhşətə gəlir. Onda Dostoyevskinin 21 yaşı varmış. Belinski həmin əsəri səhərə qədər oxuyub demişdi ki, "rus ədəbiyyatının günəşi qürub etməyəcək". Bu anlamdan söyləmək olar ki, o vaxtın 21 yaşlısının beyni indinin 45 yaşlısının beyninə bərabərdir. İndinin 21 yaşlısı 14 yaşında uşağın beynini gəzdirir.

- İngilis yazıçısı Virciniya Vulf həm həyatı, həm də yaradıcılığı ilə diqqəti cəlb edir. Feminist baxışları onu daha da məşhurlaşdırmışdı. Yazıçının dünyagörüşü oxucular üçün hansı müstəvidə aydın olmalıdır?

- Yazıçı provakatorudur. O qadına sevgini yüksəldər, kişini aşağılayar. Hər bir yazıçı istəyini həyata keçirən casusdur. Onun dünyagörüşü özünün məqsədinə xidmət edir.

- Dünya ədəbiyyatında daha cəsarətli, daha təbii mövzularda əsərlər yazılır. Bizim

ədəbi mühitdə sanki bir qapalı və təcridolunma ruhu var. Necə düşünürsünüz bu nə ilə bağlıdır?

- Bizdə də cəsarətli əsərlər var. Ancaq bunu çılpaq şəkildə edirlər. Məsələn, kişi-qadın münasibətini elə yazırlar ki, sanki ehtiras dolu bir filmə baxırsan. Oxucu bunu bilir. Yazıçı onu bədii təsvirlə verməlidir. Elə təcrid ruhlu cümlələr işlədərsən ki, alt mənada nə demək istədiyini məlum olar.

- Ədəbi mükafatlara münasibətiniz.

- Yaxşıdır. Amma bəzən ədalətli olmur, öz tanışlarına verirlər. Münsiflər heyəti izahat verməkdən çəkinir. Elə deyir ki, sənin əsərin zəifdir. Bir dəfə Manera.az saytının keçirdiyi ədəbiyyat müsabiqəsinə qatıldım. Heç bir ümidim yox idi. Lakin müsabiqə vicdanla keçirildi və 1-ci yere layiq görüldüm. Ona görə yox ki, birinciliyi əldə etdim. Sadəcə, təəccübləndim ki, münsiflər heyətinin adamı olmaya-olmaya bunu qazandım. Gürcüstana baxanda bizdə ədəbi müsabiqələr azdır. Oranın varlıları belə müsabiqələrə pul ayırır. Bizim əksər varlılarımız ədəbi müsabiqəyə yox, rəqqasələrə və məşuqələrə qəşəng pul ayırırlar. Yanaşma tərz fərqlidir. Və gürcü yazıçılar o müsabiqələrlə sosial vəziyyətlərini yaxşılaşdırırlar.

- Müasir ədəbi imzalardan kimləri oxuyursunuz?

- Ad çəkmək istəmirəm. Amma çox güclü yazan ədiblərimiz var. Bundan sevinirəm.

- Tərcümə işində müəyyən diqqətləliyi işlər görülür. Lakin yenə də mətnin tam məzisi ortaya qoyulmur. Tərcümə işi necə təşkil olunmalıdır ki, oxucu mətnin alt qatlarını görə bilsin?

- Tərcümə işi bərabad vəziyyətdədir. Amma yaxşı tərcüməçilərimiz var. Məsələn, bu yaxınlarda İlqar Əlfioğlunun tərcüməsi ilə Joze Saramaqonun "Təxirə salınmış ölüm" əsərini oxudum. Necə nəfisliklə tərcümə etmişdi. Mən əsərlərimi rus dilinə tərcümə etdirib Rusiyaya göndərəndə oradan dedilər ki, "sizdə tərcümə işi çox qəribədir. Hadisələr müasir dövrdəndir, amma Puşkin dili ilə tərcümə edilib". Bəzən rus dilində oxuduğum əsəri Azərbaycan dilində oxuyanda baxıram ki, müəyyən hissələr ordan çıxarılıb. Tərcüməçi bacarmadığını çıxarıb atıb.

- Son olaraq "söz" haqqında sözünüz...

- Söz Tanrının dillə deyə bilmediyi məsajıdır. Onu qoruyub dəyərləndirmək lazımdır. Sözə haramlıq qatmaq ən ağır cinayətdir.

Söhbətləşdi: Tural Cəfərli